

Покайчук В.Я.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 35.088

СИЛИ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ ЯК СИСТЕМА

Крізь призму загальної теорії систем розглянуто нормативно-правове забезпечення оперативно-службової та службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку як системи.

Ключові слова: *загальна теорія систем, сили охорони правопорядку, система сил охорони правопорядку, функціональна підсистема, територіальна підсистема, службово-бойова діяльність.*

Постановка проблеми. Конституція України проголосила Україну правовою державою, в якій одним із головних завдань є створення реального та діючого механізму захисту прав, свобод і охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб [1, ст. 1], які визначені в ній вищою цінністю, із покладанням на державу обов'язку їхнього визнання, дотримання і захисту. Центральне місце у сфері правового захисту в державі посідають правоохоронні органи.

Загострення проблеми забезпечення національної безпеки України в її основних сферах зумовлено появою нових і збільшенням рівня традиційних зовнішніх загроз національним інтересам: корупція, правовий нігілізм, організована злочинність, незаконна міграція, соціально-економічна та політична нестабільність, протистояння різних гілок влади. Саме ці загрози найбільш деструктивно впливають на національну безпеку. Їх нейтралізація згідно з чинним законодавством покладається здебільшого на сили охорони правопорядку. Водночас їх діяльність регулюється законодавчими актами, які не повною мірою враховують специфіку умов надзвичайних ситуацій певної генези. Це обумовлено, насамперед, відсутністю належного науково-методичного забезпечення такої діяльності, недостатньою організацією та координацією наукових досліджень у правоохоронній сфері, несформованістю відповідної галузі науки та її системного функціонування, яка передбачає міждисциплінарну інтеграцію окремих напрямків у систему наук з проблем національної безпеки.

Консервація неефективної пострадянської суспільної системи, насамперед державної влади, викривлення демократичних процедур, що штучно стримують процеси кадрового оновлення державних органів, обумовлюють слаб-

кість, а подеколи і неспроможність держави виконувати її функції, передусім у сфері захисту прав і свобод людини й громадянина, зростаючу недовіру до держави з боку суспільства.

На наш погляд, для України питання забезпечення національної безпеки постають особливо гостро, що пояснюється: потребою створення сприятливих умов для подальшого розвитку українського суспільства та держави; перебігом перманентної фінансової економічної кризи; порушенням прав і свобод людини і громадянина в державі та за її межами; зростанням рівня організованої злочинності та корупції; поширенням загрози тероризму, неконтрольованого розповсюдження зброї і вибухових речовин, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; загрозливим станом довкілля; погіршенням демографічної ситуації; появою нових видів злочинів (кібертероризм, екстремізм, неофашизм, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та ін.).

Обов'язковою передумовою належного захисту національних інтересів і протидії названим загрозам є створення та ефективне функціонування системи забезпечення національної безпеки.

Аксіомою, на наш погляд, є і те, що у цій системі провідну роль відіграють сили охорони правопорядку.

Метою статті є обґрунтування, на основі аналізу нормативно-правових актів, які регламентують оперативно-службову та службово-бойову діяльність сил охорони правопорядку, необхідності нормативного-правового забезпечення функціонування державної системи сил охорони правопорядку.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання наукової і методологічної концепції дослідження об'єктів, що представляють собою систему, запропоновану та обґрунтовану Карлом Людвігом фон Берталанфі на основі результатів наукового пошуку М.А. Белова, В. Бехтерева, О.О. Богданова, М. Гартмана, О. Гастєва, Е. Дюркгейма, А. Єспінаса, П. Керженцева, Р. Клаузіуса, Т. Котарбинського, М. Кузанського, Г. Лейбніца, К. Маркса, В. Перето, М. Петровича, А. Сен-Сімона, Я.Х. Сметса, Г. Спенсера, досліджувалися у роботах: Р. Акоффа, П. Анохіна, С. Біра, І. Блауберга, К. Вейке, В. Геодакяна, У. Ешбі, Л. Заде, Р. Калмана, Д. Кліра, А. Колмогорова, Е. Ласло, В. Лекторського, О. Левича, О. Ляпунова, О. Малиновського, Г. Мельникова, В. Мерліна, М. Месаровича, І. Пригожина, А. Рапопорта, В. Садовського, М. Сетрова, Є. Сєдова, М. Сєрова, А. Техтаджяна, К. Трінчера, А. Уйомова, Ю. Урманцева, Г. Хакена, Г. Щєдровицького, Е. Юдіна.

Дослідження проблемних питань забезпечення внутрішньої безпеки держави силами охорони правопорядку здійснювалося у працях: О.М. Бандурки, Р.А. Калюжного, В.В. Конопльова, О.В. Копана, В.К. Колпакова, І.О. Кириченка, С.О. Кузніченка, В.І. Олефіра, В.П. Петкова, О.Н. Ярмиша тощо.

Особлива роль органів Національної поліції (органів внутрішніх справ) та їх здатність до екстреного кваліфікованого реагування на надзвичайні си-

туації розглядалася у роботах М.О. Демидова, В.В. Крикуна, В.В. Крутова, В.М. Кульчицького, В.А. Лаптія, А.Ф. Майдикова, Ю.Б. Оболенського, В.М. Плішкіна, А.І. Пясецького, М.Б. Саакяна, А.С. Спаського, О.М. Шмакова.

Виклад основного матеріалу. А отже, на виконання Указу Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016 «Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 04 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України», для формування безпекових спроможностей, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, а також забезпечення створення національної системи реагування на кризові ситуації, своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, гарантування особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, забезпечення кібербезпеки, оперативного спільного реагування в умовах виникнення надзвичайних ситуацій створення і функціонування державної системи сил охорони правопорядку забезпечити координацію та злагодженість дій правоохоронних органів, служб та військових формувань з правоохоронними функціями, їх територіальних управлінь із забезпечення національної безпеки.

На нашу думку, державну систему сил охорони правопорядку слід визначити як сукупність органів управління, сил і засобів правоохоронних органів, служб та військових формувань з правоохоронними функціями, їх територіальних управлінь, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері забезпечення національної безпеки, яка би на національному рівні забезпечила реалізацію державної політики у сфері національної безпеки у мирний час та в особливий період.

Створення державної системи сил охорони правопорядку, як складного комплексу відносин, що виникають у процесі взаємодії елементів відповідно до постулатів «класичної» загальної теорії систем Л. фон Берталанфі, передбачає визнання наявності загальних закономірностей при взаємодії великого, але не нескінченного числа елементів.

Таким чином, сили охорони правопорядку (особовий склад, спеціальні засоби, озброєння та техніка), які виконують правоохоронні завдання через службову діяльність (правоохоронними методами), а у разі загострення оперативної обстановки й військовими методами [2, с. 267], під час виконання оперативно-службових та службово-бойових завдань діють у взаємодії, утворюючи стійку структуру, та відповідно до законодавчих актів, що регламентують їх діяльність, наділені системоутворюючими факторами:

1. Наявність спільних цілей.

Завданнями Національної поліції України є надання послуг у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності [3, ст. 2].

Національна гвардія України призначена для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільст-

ва і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [4, ч. 1 ст. 1].

Державна прикордонна служба України реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні [5, ст. 1].

Основними завданнями Державної служби України з надзвичайних ситуацій, серед іншого, є реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності [6, пп. 1, п. 3].

На Службу безпеки України в межах визначеної законодавством компетенції покладається захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [7, ст. 2].

Військова служба правопорядку у Збройних Силах України призначена для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; для запобігання злочинам, іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах [8, ст. 1]. При прийнятті рішення про введення в Україні чи в окремих її місцевостях режиму воєнного або надзвичайного стану на Службу правопорядку покладаються такі завдання: участь у боротьбі з ворожими диверсійно-розвідувальними групами на території України; організація збору, супроводження та охорони військовополонених; забезпечення дотримання комендантської години в гарнізонах; охорона військових об'єктів, військових містечок та їх населення,

сприяння його евакуації; відновлення та підтримання порядку і дисципліни у військових частинах; контроль за рухом транспортних засобів і перевезенням вантажів Збройних Сил України [8, ч. 2 ст. 3].

На Управління державної охорони України покладаються завдання здійснення державної охорони щодо органів державної влади України; забезпечення безпеки посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, за місцем їх перебування як на території України, так і за її межами; забезпечення безпеки членів сімей посадових осіб, які проживають разом з ними або супроводжують їх; запобігання протиправним посяганням на посадових осіб і членів їхніх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, їх виявлення та припинення; охорони об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона; забезпечення безпечної експлуатації транспортних засобів, призначених для посадових осіб щодо яких здійснюється державна охорона; участі у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом [9, ст. 12].

Таким чином, вказані вище суб'єкти службово-бойової діяльності слід ідентифікувати з правоохоронними органами (у нормативно-правових актах, які регламентують їх діяльність, є функції та завдання усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб, забезпечення публічної (громадської безпеки) та правопорядку), які мають у своєму розпорядженні підрозділи, що здатні виконувати завдання в особливих умовах та при виникненні надзвичайних ситуацій.

2. Виконання кожним елементом системи певних функцій для досягнення загальної мети.

3. Ієрархічність побудови (підпорядкування елементів нижчого рівня елементам більш високого рівня; розділення поставлених завдань по вертикалі та горизонталі; виконання будь-яким суб'єктом системи наказів та розпоряджень керівника).

4. Субординація та координація між елементами системи (субординація – відносини між одиницями системи, побудовані за ієрархічним принципом, що, власне, полягають у безпосередньому підпорядкуванні елементів нижчого рівня елементам більш високого рівня; координація – взаємодія між елементами одного рівня).

5. Підпорядкування цілей будь-якого елемента системи спільній меті.

6. Наявність зворотного зв'язку між елементами, що управляють та якими управляють (що дозволяє контролювати функціонування об'єкта управління і регулювати його діяльність).

Зважаючи на вищезазначене, слід зауважити, що сили охорони правопорядку представляють собою цілісну систему, яка має системоутворюючі фактори, загальносистемні закономірності та принципи функціонування.

У свою чергу, конкретним механізмом взаємодії елементів системи є звільнення їх від надлишкових ступенів свободи, непотрібних для отримання певного результату, і, навпаки, збереження усіх тих ступенів свободи, які сприяють отриманню результату [10, с.16].

Аналізуючи службово-бойову діяльність сил охорони правопорядку під час кризових ситуацій, що загрожують Національній безпеці, та надзвичай-

них ситуацій, яка регламентована підзаконними нормативно-правовими актами [11; 12], знаходимо підтвердження попередній тезі.

Залучення сил охорони правопорядку до зведених загонів або груп бойового шикунання для затримання озброєних та інших злочинців, ліквідації масових заворушень тощо (мета (ціль, завдання) діяльності) передбачає звільнення залученого особового складу від повсякденних оперативно-службових обов'язків, непотрібних для отримання результату, та, в свою чергу, збереження особливостей діяльності підрозділів у складі груп оперативного шикунання і залучення їх для виконання конкретного завдання.

Висновки. Завдання які стоять перед структурними елементами системи сил охорони правопорядку, функції, що останні виконують відповідно до нормативно-правових актів, які регламентують їх діяльність, та територіальна приналежність визначають необхідність розглядати функціональну і територіальну підсистеми, як складову частину системи сил охорони правопорядку.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Шмаков О.М. Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань / Шмаков О.М. – Х. : Військовий ін-т ВВ МВС України, 2005. – 362 с.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // ВВР України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page>.
4. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII // ВВР України. – 2014. – № 17. – Ст. 594 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/876-18/page>.
5. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV // ВВР України. – 2003. – № 27. – Ст. 208 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/661-15>
6. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 р. № 1052 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF>.
7. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII // ВВР України. – 1992. – № 27. – Ст. 382 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-12/page>.
8. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III // ВВР України. – 2002. – № 32. – Ст. 225 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3099-14>.
9. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР // ВВР України. – 1998. – № 35. – Ст. 236 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80>.
10. Анохин П.К. Принципиальные вопросы Общей теории функциональных систем / Анохин П.К. – М. : Наука, 1973. – 36 с.
11. Про затвердження Настанови про заходи органів, підрозділів внутрішніх справ, частин внутрішніх військ МВС України щодо розшуку і затримання озброєних та інших злочинців, які становлять підвищену суспільну небезпеку : наказ МВС України від 24квітня 1198 року № 230 дск.
12. Про затвердження Настанови про дії органів, підрозділів внутрішніх справ, з'єднань, військових частин внутрішніх військ, вищих навчальних закладів МВС України з ліквідації масових заворушень : наказ МВС України від 11 листопада 2003 року № 1345.

Pokaychuk V. Ya. Public order forces as a system. In an article in the light, general systems theory and a factor L. fon Bentaralfi and his followers considered regulatory support operational performance and service and combat activity of law enforcement forces (Ministry of Internal Affairs of Ukraine (the National Police, the State Border Service, the National Guard, State emergency services), Ukraine's security service, Military Police, Department of the State Security Service of Ukraine).

The state system of forces policing should be defined as - a set of management capabilities of law enforcement bodies, offices and military units and law enforcement functions of regional branches, which ensure the implementation of state policy in the sphere of national security that would be nationally ensured implementation of public policy national security in peacetime and in times of crisis.

Creation of the state system of public order forces as a complex set of relationships that arise in the interaction of elements in accordance with the tenets of the "classical" general systems theory L. fon Bertalanffy implies recognition of common patterns in the interaction of a large, but not an infinite number of elements.

The backbone factors should admit the existence of common goals; Every element of performance of certain functions to achieve a common goal; hierarchical construction; subordination and coordination between elements of the system; submission purposes of any element of the system, common goal; 6. The presence of feedback between elements and managed.

The forces of law enforcement constitute a coherent system that is creating systems factors-wide laws and principles of operation.

The challenge facing the structural elements of the forces of law enforcement functions performed in accordance with the latest regulations governing their activities and territorial affiliation determine the need to consider the functional and territorial subsystems, as part of the system of law enforcement forces.

Keywords: *General theory of systems, law enforcement forces, law enforcement security system, functional subsystem. Territorial subsystem, service and combat activities.*

Надійшла до редакції 02.06.2017

Бизова А.М.

спеціаліст

(Головне територіальне управління юстиції у Кіровоградській області)

УДК 344.1

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ: ПОСТАНОВКА НАУКОВОГО ЗАВДАННЯ У СФЕРІ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено засади функціонування органів військової юстиції України щодо службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення. Здійснено аналіз визначальних нормативно-правових актів, що декларують питання розвитку сектора безпеки і оборони. Визначено завдання з проведення подальшого наукового дослідження

Ключові слова: *військова юстиція, військові формування, правоохоронні органи, службово-бойова діяльність, наукове завдання.*